

Förskolan är livsviktig

för små barn med stora bekymmer hemma

Program 13 november 2015

 Socialstyrelsen

 Läraryrket

 anhöriga.se
Nka

Artiklar och bilder från konferensen:
Förskolan är livsviktig.

Konferens om den livsviktiga förskolan

Läraryrskommittens, Socialstyrelsens och NKA:s gemensamma, nationella konferens Förskolan är livsviktig för små barn med stora bekymmer hemma handlar om betydelsen av de lyhörda och närvarande vuxna som arbetar inom förskolan.

Livskriser eller bristande omsorger hemma, påverkar de minsta barnens trygghet och framtid på många olika sätt. På alla förskolor finns barnen till föräldrar som har problem med psykisk ohälsa eller funktionsnedsättningar, allvarliga fysiska sjukdomar, missbruksproblem eller de barn som har mammor eller pappor eller andra närstående som oväntat avlider.

Under konferensen berättar Jessica Arvik om hur hon växte upp med missbruk och våld familjen. För henne blev det en vändpunkt att träffa en pedagog som såg henne och brydde sig om henne. Mia Berg och Monika Nyström har själva levt med sorg i familjen och de har med sig en alldeles färsk bok som handlar om hur betydelsefulla de vuxna i förskolan är. Andra föreläsare presenterar aktuell forskning eller inspirerar med erfarenheter från verksamheter som har hittat sätt att arbeta för att barn som har det svårt ska få en tryggare uppväxt.

Stabschef Matilda Westerman(MP) från utbildningsdepartementet inleder konferensen som sedan avslutas av utbildningsutskottets ordförande Lena Hallengren(S). Båda är eniga om förskolans stora betydelse och de har olika tankar om hur regeringen ska stötta pedagogernas arbete för små barn med stora bekymmer.

Välkommen att ta del av inspirerande föreläsares kunskaper och berättelser!

NKA eller Nationellt kompetenscenter anhörigas uppgift är att samla information och kunskap som kan fungera som ett stöd för dig i din verksamhet. Här finns filmer och föreläsningar, forskning, skrifter och länkar till intressanta verksamheter och projekt.

www.anhoriga.se

Text och bild: Helena Isaksson Baeck

Pedagogerna i den svenska förskolan har all rätt att vara stolta!

När miljöpartiets Matilda Westerman inleder förskolekonferensen Förskolan är livsviktig för små barn med stora problem hemma vill hon understryka hur viktig och framgångsrik den svenska förskolan är.

– Sverige är ett föregångsland och jag vill berätta vad vi gör för att stärka förskolan, säger hon.

Matilda Westerman(MP) arbetar som utbildningsminister Gustav Fridolins stabschef, men hon har också jobbat med opinionsbildning på Lärarförbundet och som förbundsstyrelseledamot i BRIS.

– Det var där jag lärde mig om barns obrottsliga lojalitet mot sina föräldrar, säger hon.

Hon skrämdes av insikten och insåg på allvar hur varsamt föräldramakten måste hanteras. Det var också genom arbetet med BRIS som hon förstod hur många barn som behöver stöd och omsorg när vuxenvärlden brister.

– Förskolan är avgörande, säger hon. Utan er är det inte möjligt. Barn har rätt att bli sedda, få tid och få kunskap och det är regeringens ansvar att se till att förskolan får de resurser den behöver.

Att förskolepersonal har tid för alla barn är första prioritet. Regeringen skjuter därför till 830 miljoner kronor per år från 2016 för att minska barngruppernas storlek.

Regeringen satsar även resurser för att utöka antalet platser på förskollärarytbildningarna och på kompetensutveckling för dem som arbetar i förskolan. Man vill bland annat stärka förskolechefernas pedagogiska ledarskap.

Läraryrket måste också få en större attraktivitet så att fler vill arbeta i skolan och förskolan och också stanna i yrket.

– Lösningen är att se över löner, arbetsmiljö och arbetsbörda, säger Matilda Westerman.

Regeringen skjuter till 3 miljarder kronor per år från 2016 för höjda lärarlöner och enligt det förslag som nu är ute på remiss omfattas även förskola och förskoleklass.

I Sverige får elever mest särskilt stöd i nian och det är alldeles för sent. Därför vill regeringen bland annat satsa på ökad specialpedagogisk kompetens för lärare till yngre barn och fler anställda i förskoleklasser och på lågstadiet.

Ojämligheten mellan olika kommuner och inom kommuner är ett problem som regeringen vill ta tag i. Matilda Westerman säger att det är viktigt att Sverige får en likvärdig förskola och skola. För att det ska bli så måste resurser i högre grad gå till de huvudmän som har de största behoven. Staten kommer därför att ta ett

större ansvar för att ge stöd till huvudmän med stora utmaningar.

Regeringen satsar även resurser för att se till att alla kommuner ska erbjuda omsorg på kvällar, nätter och helger.

Matilda Westerman låter sig inspireras av en konferensdeltagares förslag att skolhälсан mer aktivt skulle kunna stötta förskolan och hon lovar att ta med den idén till regeringen.

– Vikten av duktig personal i förskolan kan inte nog understrykas, säger hon. Tack för ert fantastiska jobb! Sverige är ett föregångsland och ni ska vara stolta över det arbete ni gör!

En närvarande pedagog förändrade Jessika Arviks liv

Att våga göra en orosanmälan och att som vuxen ta ansvar för barns mående, kan vara avgörande för en ung människas liv, menar Jessika Arvik som växte upp i en familj där missbruk och våld var vardag. Idag arbetar hon på organisationen Maskrosbarn där hon föreläser och ger stöd åt unga som har en uppväxt som liknar hennes egen.

Jessika Arvik hade ont i magen under hela sin barn-

dom. Det var en smärta som satt mitt i kroppen, men som kändes i hela själen.

– Det var påsk och jag var sex år gammal, säger hon. Vi hade gått påskkärringar. Vi hade fräknar i hela ansiktet, kvastar och korgar fulla med en massa godis. Vi var jätteglada – tills vi kom till hallen hemma.

Det Jessika och hennes bästa kompis möttes av var en pappa med skärsår över halsen. Jessika förstod att hennes pappa har slagit mamma och att mamma hade försvarat sig.

– Men min första tanke handlade inte hur det var med min familj, utan att få bort kompisen så att hon inte skulle se, för jag skämdes.

Jessika och hennes kompis flydde in på Jessikas rum. Kompisen sa:

– Jag vill inte vara taskig, men nu tror jag faktiskt att dina föräldrar kommer att skiljas.

Det hon sa gjorde Jessika själagläd. Hela livet har bestått av att vara rädd. Om föräldrarna skilde sig, kanske hon skulle slippa skräcken, bråken och otryggheten. Men det blev ingen skilsmässa. Inte just då i alla fall. Och rädslan fortsatte.

De som hade sett mamman full på byn på nätterna och helgerna och de som måste ha hört skriken från slagsmålen hemma sa ingenting. När orosanmälan kom från förskolan, gick pappan bara in med den nyckel han hade fått när han hjälpte till med att bygga om förskolan som också var ett föräldrakooperativ. Han plockade ut alla syskonens saker och såg till att barnen hamnade hos en dagmamma istället.

– Alla i samhället visste vad som hände, men ingen gjorde något, säger Jessika.

Kanske berodde det på att ingen visste vad de skulle göra och att barn som har det extra svårt, ibland är extra svåra att se. Jessika var den glada ungen. Hon ville inte känna sig konstig och annorlunda, så hon byggde hon upp en fasad. Hon blev den ansvarsfulla, glada, sociala och trevliga tjejen som så småningom blev elevrådsordförande och engagerande sig i nykterhetsförbundet.

Jessika blev tonåring. Hon drack allt mer och skadade sig. Skolan blev lidande och i vissa ämnen gick det sämre. Textilslöjd hatade hon, men slöjdläraren Anette brydde sig inte om det. Varje vecka, under ett och ett halvt års tid, frågade hon envist hur Jessika mådde. En dag bröt Jessika ihop och berättade hela sin livshistoria. Anette gjorde den orosanmälan som till slut skulle förändra en tonårings liv.

Anette gjorde inte bara det som hon var tvungen att göra. Hon följde också med Jessika på alla möten – för det fanns ingen annan vuxen som gav det stödet. Hon gav henne en nyckel till sitt hem och tog rollen som extramamma. Anettes dotter blev som en extra lillasyster.

– Hemma hos Anette fanns det otroligt mycket kärlek, säger Jessika. Det fanns gränser. Hon visade mig att det finns något som heter medmänsklighet och civilkurage! Tack vare henne kan jag stå här idag!

Jessika menar att det egentligen kan vara vem som helst som tar ansvar. Damen på ICA, farbrodern med hunden, fotbollsläraren eller ämnesläraren i ämnet vi hatar. Det väsentliga är det personliga mötet. Det handlar om tid, en kram och genuina relationer.

– Vi behöver inte omorganisationer, vi behöver få sitta ner med en vuxen, säger hon.

Och det viktigaste av allt:

– Vänta inte med att göra en orosanmälan!

Jessika vill uppmana varenda förskollärare att varje dag ställa frågan: Hur är det idag? Och det med ett verkligt intresse för hur barnen egentligen mår.

– Man kan prata med väldigt små barn om väldigt svåra saker, säger hon.

Hon vet att pedagoger och andra vuxna som vågar vara närvarande, verkligen kan förändra ett barns liv.

Fakta om barn, våld, psykisk ohälsa och missbruk

Ungefär 11 % av alla barn har upplevt våld i familjen

Ungefär 17% av alla barn har en förälder som sökt vård för psykisk ohälsa eller missbruk eller dömts för något drogrelaterat brott.

Läs mer i Socialstyrelsens publikation *Barn som anhöriga, Stöd till barn i förskola och skola som har svårigheter hemma*

Om orosanmälan

Tänk på att du inte anmäler en förälder. Du anmäler en oro för barnet.

Läs mer i Socialstyrelsens broschyr om orosanmälan.

Jessika Arvik

arbetar på organisationen Maskrosbarn som är en barnrättsorganisation för barn som har föräldrar som mår psykiskt dåligt eller har ett missbruk.

Läs mer om organisationen här: www.maskrosbarn.org

Samarbetet som ledde till fler orosanmälningar

Under två års tid har Ersta Vändpunkten, i samarbete med Södermalms stadsdel och kommunala förskolor på Södermalm, arbetat fram handlingsplaner, rutiner och stöd till förskolor. Syftet är att personalen ska få bra kunskap, så att de vet hur de ska gå till väga om de misstänker att ett barn far illa hemma.

Ersta Vändpunkten är en mottagning för anhöriga till personer med beroendesjukdom. När mottagningen vän-

de sig till socialtjänsten på Södermalm för att fråga hur det såg ut med orosanmälningar från förskolan, visade det sig att det inte fanns några sådana anmälningar. Ersta Vändpunkten, som vet att det i varje skolklass finns fyra till fem elever som har föräldrar med missbruksproblem, blev oroade över att de allra minsta barnen inte fick något stöd.

– Det är ju viktigt att barnen får hjälp så tidigt som möjligt, säger Oskar Palmbäck som är stödgruppsledare på Vändpunkten.

Ersta Vändpunkten erbjuder familjesamtal, psykoterapi, sommarläger, rådgivning och olika pedagogiska program för barn, unga och familjer med missbruksproblem.

– Vi vet att förändringar är möjliga och vi ville sprida vad vi jobbar med, säger Oskar Palmbäck

Samarbetet

På Södermalm bor det 120 000 invånare, det finns 57 förskolor med 750 anställda och 98% av alla barn går i förskolan.

När Agneta Forsberg, som är utvecklingsledare inom förskoleverksamheten på Södermalms stadsdelsförvaltning, fick frågan om eventuellt samarbete med Ersta Vändpunkten blev hon först skeptisk. Kunde förskolan jobba direkt med mottagningen eller hur skulle man göra?

– Men vi hade få orosanmälningar och vi saknade handlingsplaner, så något behövde göras, säger hon.

Ersta Vändpunkten såg till att det blev många träffar med förskolorna och man var mån om att lyssna noga på pedagogerna. Tillsammans jobbade man fram handlingsplaner och rutiner.

– Det är svårt att prata om missbruk, men de flesta har egna erfarenheter att relatera till och det kan vara bra att få prata om dem, säger Oskar Palmbäck.

Han menar att det är oerhört viktigt att lyssna på varandra för att få till bra samarbeten som passar alla.

Utbildning och handledning

Agneta Forsberg tyckte att det var viktigt att få en djupare förståelse för de problem som finns kring missbruk. Ersta Vändpunkten bjöd in personliga föreläsare som kunde förklara hur de hade gjort för att dölja ett missbruk, eller någon som kunde berätta hur det var att växa upp med en förälder som använder alkohol eller droger.

Polisen föreläste om konkreta saker man kan titta efter, eller känna doften av. Socialtjänsten välkomnades också in i projektet. Syftet var att krympa gapet mellan förskolan och socialtjänsten och att få svar på frågor.

– Många vet inte vad som egentligen händer när man gör en orosanmälan, säger Oskar Palmbäck. Socialtjänsten kunde förklara och personalen från förskolorna kunde komma med följdfrågor.

Tillsammans bestämde man sig för att det är klokt att redan vid inskrivningen informera föräldrar om att man har anmälningsplikt. Har man verbaliserat det en gång, så blir det enklare att verkligen göra en anmälan när man tror att det behövs. Förskollärarna uppmanades också att prata med varandra och att tänka på att man inte gör en orosanmälan för att sätta dit någon, utan för att man bryr sig om hur ett barn och en familj har det.

Att arbeta med barnombud

På förskolorna fanns inget elevhälsoteam som i skolan. Istället bestämde man sig för att arbeta med speciella barnombud som kunde ha en stödfunktion för barn som for illa. Minst en pedagog per enhet skulle fördjupa sig i ämnet och ta rollen som inspiratör för sina kollegor.

– Det fick bli någon med helikopterperspektiv, säger Agneta Forsberg. Biträdande förskolechefer eller andra med ledarroller. Det gällde att hitta eldsjälarna.

En sak man talade mycket om var att barnombuden skulle fokusera på barnet, inte på föräldern. Det gick ofta tid åt att engagera sig i föräldrars problem, men vad hände då med barnperspektivet?

Handlingsplaner och rutiner

Alla förskolor som deltagit i projektet på Södermalm har fått ett USB-minne med rutiner, handlingsplaner och information.

I materialet finns mallar för att göra orosanmälningar till socialtjänsten och kontaktuppgifter till Ersta Vändpunkten så att man kan vända sig dit med sina frågor. Dels för rådgivning, men Vändpunkten har också utarbetat en ny metod för att möta barn i åldrarna 4 – 6 år och deras föräldrar. Metoden ska utvärderas vid projektets slut.

– Förhoppningen är ju att hitta bra sätt att jobba och att andra förskoleområden ska kunna ta del av vårt material och arbeta fram egna rutiner och handlingsplaner, säger Oskar Palmbäck.

Läs mer om projektet och om de rutiner man har arbetat fram på:

www.erstavandpunkten.se

Att skilja på kärlek och förmåga

Bo Blåvarg är legitimerad psykolog och verksamhetschef på Ersta Vändpunkten. I sitt arbete möter han dagligen familjer med alkohol- eller drogrelaterade problem.

– Vi kan inte moralisera över vem som blir missbrukare. Vi vet inte vad som styr det, så vi måste skilja på person och missbruk, säger han.

Genom samarbetsprojektet med Södermalms förskolor har Bo Blåvarg varit med och utarbetat en metod där man genom grupsamtal möter 4 – 6-åringar och deras föräldrar. Han menar att det finns alldeles för få verksamheter som vänder sig till små barn som har föräldrar med missbruksproblem.

– Barnen är de viktigaste i vårt liv och vi kan fortsätta att älska dem även om vi tappar föräldraförmågan, säger Bo Blåvarg.

Han menar att, även om en förälder verkligen älskar sitt barn och ångrar sig bittert, så påverkar alkoholen minne och funktion mycket starkare än missbrukaren förstår. Om man har nedsatt kognitiv förmåga kan man inte analysera och korrigera sitt beteende på ett rimligt sätt, så man gör samma fel om och om igen.

– Missbruket påverkar främre delen av frontalloben och då funkar vi inte, säger Bo. Ingen skulle lämna barnet till en berusad pedagog. Varför ska en pedagog lämna ett barn till en berusad förälder?

Känslan för tid och rum förändras och förmågan att ta ansvar blir lidande. Hur länge har ett barn varit hos en kompis eller på sitt rum? Hur funkar trygghetsskapande rutiner och vardagsgöromålen? Barn till föräldrar som dricker eller använder droger säger ofta:

– Du ser inte mig!

Bo Blåvarg säger att det är en adekvat reaktion. En berusad människa har svårt att tolka ansiktsuttryck, den mentala flexibiliteten blir nedsatt och ömsesidigheten försvinner. Barnet blir den ständigt nyktra gästen vid middagsbordet där alla andra är fulla. Föräldern känner sig friare och modigare, men har inte koll på vad som händer i samspråket.

– Jag känner mig rädd, säger de barn som Bo Blåvarg träffar.

Aggression och våld är oerhört mycket vanligare i familjer där det förekommer alkohol och droger. Föräldern uppfattar kanske andra som aggressiva och tycker själv att han eller hon sliter och arbetar så mycket det går. Den empatiska förmågan blir nedsatt.

– Det finns skäl till varför man inte får köra bil och operera om man är påverkad, säger Bo Blåvarg.

Till Ersta Vändpunkten får man komma utan remiss. Det räcker med att en vuxen tar ansvar för att söka hjälp. Bo Blåvarg uppmanar vuxna som möter barn som kanske lever med missbruk i hemmet att ta kontakt med Vändpunkten eller att göra en orosanmälan. Det är väsentligt att barn blir sedda och deras föräldrar behöver stöd så att de kan ta ansvar för dem de älskar allra mest.

Ny bok - Du är en viktig vuxen i förskolan Handbok i att stötta barn i svåra livssituationer

– Du som valt jobbet som förskollärare har också valt att vara en viktig person i ett barns liv, säger Mia Berg som tillsammans med Monika Nyström har bearbetat ett danskt förskolemateriale som handlar om hur man kan möta små barn som har svårigheter hemma.

Enligt Mia Berg och Monika Nyström har 90 procent av förskolorna i Danmark utbildats i att möta barn i sorg.

– Där ligger vi lite efter i Sverige, säger Mia Berg.

Det är den danska motsvarigheten till Cancerfonden som har stått för utbildningen i Danmark och de har också givit ut handboken OmSorg-handleplan 0 – 6år. Et idekatalog for vuggestuens børnehavens og dagplejens møde med børn i sorg.

Mia och Monika tog kontakt med de danska författarna Per Bøge och Jes Dige

och tillsammans med ideella organisationen Randiga Huset, började de anpassa handboken till den svenska förskolan. Socialstyrelsen har stöttat projektet ekonomiskt. Förordet är skrivet av Göran Gyllenswärd, legitimerad psykolog, som själv givit ut flera böcker om barn och sorg. Han skriver:

”Barnens stora fiende är tystnaden för den för med sig ett budskap till barnen att det inte är så viktigt, det där som i deras omedelbara nu uppfyller dem med skrämmande tankar och känslor. Tystnaden lämnar barnet i det svåra, skapar skuld-känslor och missförstånd.”

Han menar att boken kan hjälpa personal att vara förberedda på det svåra som barnen möter, så att det kan bli hanterbart.

Det danska materialet handlar främst om sorg, men den svenska handboken hanterar många olika livssituationer. Missbruk, sjukdomar, skilsmässor och andra saker kan påverka ett litet barns vardag och trygghet på många olika sätt och boken innehåller exempel på vad barn kan uppleva och den diskuterar hur pedagoger kan möta barn och familjer i kris. Den ger också handfasta råd kring hur man kan upprätta handlingsplaner i sin egen verksamhet.

– Det är du som förskollärare som kan guida, trösta och inspirera, säger Mia Berg. Nästan alla barn kan minnas någon från förskolan. Självklart har du betydelse. Det finns inte bättre professionella hjälpare. Du är en kompetent person med stor erfarenhet och massor av teoretiska och praktiska kunskaper.

Handboken innehåller inga nya metoder. Den ska bara fungera som ett stöd och förhoppningsvis ge upphov till en diskussion om vad man kan göra. En referensgrupp av pedagoger har fått komma med synpunkter på innehållet. Mia Berg säger:

– Som förskollärare behöver du inte vara övermänniska. Du behöver inte vara psykolog, polis, socionom, men som pedagog finns du till hands varje dag. Du är en garanti för att livet går vidare och du kan vara en ledsagare genom den svåra tiden och det bara genom att vara medmänniska.

Du är en viktig vuxen i förskolan – Handbok i att stötta barn i svåra livssituationer kan beställas på www.randigahuset.se/webbshop

Kort om Randiga Huset:

Randiga Huset är en ideell organisation som ger stöd till barn och familjer i sorg. Randiga Huset arbetar också med fortbildning för att öka kunskapen om sörjande barns behov.

Kort om Mia Berg och Monika Nyström:

Mia Berg arbetar som journalist. Hon förlorade sin pappa när hon var sju år gammal och hon föreläser och skriver böcker om sorgearbete och om hur viktigt det är att se och lyssna på barn som behöver stöd.

Monika Nyström är utbildad förskollärare. Hon förlorade sin man i cancer och blev ensam med två små barn. Hon arbetade då som dagmamma, men har sedan hon sommarpratade på P1 2011, arbetat heltid med att skriva för barn och vuxna och att föreläsa om hur sorgen kan bli hanterlig.

Kort om boken:

Originalets danska titel är OmSorg-handleplan 0 – 6år. Et idekatalog for vuggestuens børnehavens og dagplejens møde med børn i sorg av Per Bøge och Jes Dige.

Svensk översättning: Björn Nilsson

Den svenska bearbetningen har tagits fram med ekonomiskt stöd från Socialstyrelsen

Trygghet, lek och lärande – om kompletterande anknytningspersoner i förskolan

Anknytningsteori handlar om betydelsen av några få vuxna som ett litet barn har nära kontakt med. Birthe Hagström är förskollärare, speciallärare och filosofie doktor i pedagogik. Hon menar att kompletterande anknytningspersoner i förskolan har en unik möjlighet att stötta små barn med problem hemma.

Vid psykisk ohälsa, missbruk och andra problem, kan föräldrar ha svårt att vara så förutsägbara och känslomässigt närvarande som ett litet barn behöver. Då är det extra viktigt att barnet ges möjlighet att knyta an till en pedagog på förskolan, menar Birthe Hagström.

– Förskolan har en unik chans i vårt land, säger hon. Över 80 procent av barnen i åldern 1-2 år går i förskolan fem dagar i veckan. Ingen mer än föräldrarna träffar barnen så mycket som förskolans personal.

Birthe Hagström började arbeta som förskollärare på sjuttioalet och gick sedan vidare till en barnpsykiatrisk behandlingsinstitution som har en särskild inriktning på det tidiga samspelet. För fem år sedan disputerade hon med avhandlingen Kompletterande anknytningsperson på förskola. I sitt forskningsarbete följde hon barn till föräldrar med psykisk ohälsa och förskolepersonal för att se vilken betydelse pedagoger, som kompletterande anknytningspersoner, kunde ha för att utveckla barnens trygghet och relationer till andra barn och vuxna.

– Utifrån sina anknytningserfarenheter reagerar barnen i förskolan, säger Birthe Hagström.

Barn som verkar gnälliga och klängiga kanske har behov av mer uppmärksamhet av någon speciell anledning och barn som inte vänder sig till vuxna eller som inte vill leka och umgås med andra, behöver hjälp med att bli trygga i sina relationer.

Anknytningsteorins fader, John Bowlby började på femtioalet arbeta utifrån tanken att föräldrars omsorger om sina barn starkt kommer att påverka barnens relationer och förmåga att handskas med livet i framtiden. Ett spädbarn som skri-

ker behöver bli lyssnat på för att det ska förstå att någon bryr sig om det och tar hand om det. Vid ettårsåldern ska ett tryggt barn vid behov söka sig till en känd och trygg vuxen. Stress, oro och problem ska tas omhand av en person som står barnet nära.

Upp till tre års ålder är närheten till en anknytningsperson särskilt betydelsefull och barnet lär sig av den person det har en anknytning till.

– Barnet lär sig reglera sina känslor med hjälp av en vuxen, säger Birthe Hagström.

Om ett barn uppvisar ett avvisande beteende, kan det naturligtvis också bero på många andra saker, men Birthe Hagström menar att det är viktigt att vara medveten om mekanismerna bakom anknytningen.

Så vad främjar då trygghet, lek och lärande?

– Inskolningen är väldigt viktig, menar Birthe Hagström. Hon hänvisar till forskning som visar hur stor stressnivån är när små barn ska tas omhand av okända vuxna. Därför är det också betydelsefullt att inskolningsprocessen inte går för fort.

– Under inskolningen bör barnet få möjlighet att knyta an till en särskild pedagog som blir barnets primära anknytningsperson. Birthe Hagströms övertygelse är att små barn inte kan ta in för många vuxna på en gång. Barnet behöver först bli tryggt med någon särskild och är den personen sjuk eller behöver vara borta av någon anledning, ska en sekundär anknytningsperson finnas på avdelningen.

– Att arbeta i smågrupper gör att barnet inte behöver förhålla sig till för många personer till en början.

– Rutiner vid mat, sömn och samlingsstunder ska anpassas till barnets ålder och mognad. En del barn kan behöva mer tid att utveckla de här rutinerna och behöver därför extra omsorger.

– Lekro får barn genom att vuxna finns närvarande i leken. En del barn behöver stöd för att lära sig hur turtagning och goda relationer funkar. Ett barn som inte lärt sig lekens grunder behöver mycket hjälp med att lära sig att förhålla sig till andra.

– Förutsägbara dagar med tydliga övergångar är också bra. Rutiner skapar trygghet och lugn.

Vad behöver pedagogerna?

Det är inte bara barnen som behöver pedagogerna. Förutsättningen för en god verksamhet är att pedagogerna har en bra arbetsmiljö.

– Pedagoger behöver framförallt arbetsro, menar Birthe Hagström.

– De vuxna kan också behöva fortbildning kring hur de ska förstå det känslomässiga språket. Anknytningsteoretiska kunskaper är väsentliga om man ska kunna arbeta med att skapa en trygg vardag och ge förutsättningar för lek och lärande. Det är också betydelsefullt att det finns medvetna chefer som det går bra att prata med om hur man kan stötta barnen och att man har möjlighet att fråga efter hjälp när man behöver.

– För att kunna ta barnets perspektiv behöver personalen ha möjlighet att reflektera över det egna samspelet med barnen. Pedagogerna är inte observatörer, utan en del i relationerna. Därför är det viktigt att man har möjlighet att diskutera

hur samspelet ser ut.

– Samarbete med förälder eller omsorgsperson skapar en trygg situation för barnet. Då krävs öppenhet och information kring barnets vistelse på förskolan.

– Sist, men inte minst, vill Birthe Hagström poängtera vikten av att glädjas och ha roligt tillsammans!

Birthe Hagströms forskning utgår från anknytningsteorin och Sterns teori om barnets självutveckling.

Lästips:

Anknytning i förskolan : vikten av trygghet för lek och lärande av Malin Broberg, Birthe Hagström, Anders Broberg

Boken ger en grund i anknytningsteori och hur kunskapen kan användas i förskolan.

Ett par av Birthe Hagströms föreläsningar finns på Nka play.

Alhvas spädbarnsteam – anknytningsteori i praktiken

Alhvas spädbarnsteam ger stöd åt föräldrar med långvarig, psykiskt ohälsa. Man samarbetar tätt med förskolor i Malmö.

– Syftet är att skapa trygghet för barnen det första året, säger teamledare Annelie Lindberg.

Spädbarnsteamet Alhva var från början ett forskningsprojekt som har blivit en fast verksamhet i Malmö stad. Annelie Lindberg har under många år arbetat inom barnpsykiatri och är numera teamledare för Alhva som är ett bistånd i socialtjänsten. Om

mödravården, barnavårdscentralerna, socialtjänsten eller vuxenpsykiatrien uppmärksammar att föräldrarna behöver stöd, kan spädbarnsteamet erbjuda hjälp.

Verksamheten samarbetar med olika förskolor i Malmö. Stor vikt läggs vid att barnen ska få en god anknytning till trygga vuxna.

– För små barn måste livet vara lugnt och förutsägbart, säger Annelie Lindberg.

Behandlingen är hembaserad och bygger på att det finns familjebehandlare som har nära och tät kontakt med familjerna. Behandlarna tar ett tydligt ansvar för livsstrukturen och det är barnens bästa som hela tiden ska vara i fokus. Familjerna behöver också ge sitt samtycke till att sekretessen bryts för att man ska kunna ge ett så bra och samlat stöd som möjligt.

– Vi gör allt vi kan för att vi ska kunna samarbeta med olika instanser, säger Annelie Lindberg. Genom samverkan är vi många som tillsammans har kompetens att ge familjerna den hjälp de behöver.

Förskolan har en avgörande funktion i samverkansarbetet. Annelie Lindberg och hennes kollegor samarbetar med förskoleförvaltningen som hjälper till med att hitta förskolor som ligger nära hemmen och som har stabilitet och vilja nog att stötta barnen.

– Förskolan ska känna att de får någonting utan att det kostar dem tid och kraft, säger Annelie Lindberg. Det är viktigt att jag inte stör i verksamheten. Därför försöker jag till exempel att komma mellan sju och åtta på morgonen när det är få barn på avdelningen, eller efter/under vilan.

Ahlvas spädbarnsteam stöttar hela personalgruppen genom att ge handledning och vägledning i anknytningspedagogik. Man besöker förskolan vid minst fem tillfällen varje termin och familjebehandlaren finns med vid inskolningen och vid utvecklingssamtalen. Teamet bjuder också in de medverkande förskolorna till en gemensam föreläsning.

Annelie Lindberg vill trycka på hur betydelsefullt det är att ha ett gott samarbete med förskolan. Alla som tar ett gemensamt ansvar för barnens trygghet, bidrar till att ge hopp och styrka åt familjer som behöver extra stöd, menar hon.

– Vi kan göra något tillsammans! I det arbetet är samverkan med förskolans personal så otroligt viktig!

Läs mer om

Ahlvas spädbarnsteam i forskningsrapporten: AHLVA – Hembaserat, verksamhetsövergripande arbete riktat till späda och små barn och deras föräldrar av Annelie Björkhagen Turesson och Birthe Hagström, Malmö Högskola

Hur kan förskolan stödja barn till en svårt sjuk förälder?

– Att vara förälder är att vilja skydda sina barn från allt ont, säger Kati Falk. Vi har en vision om att ge barnen den lyckliga barndomen. Men när en svår sjukdom drabbar familjen påverkas även barnen av oron och svårigheterna.

Alla föräldrar är olika. Hur vi klarar av föräldraskapet i en kris beror mycket på vilka redskap vi har i vår ryggsäck.

– Men vid en aggressiv tumör, kan det vara svårt att orka vara lyhörd, säger Kati Falk. Rädsla, oro, panik och förtvivlan slår ut den kognitiva förmågan. Att agera för barnets bästa då är svårt.

Oavsett hur vi är som föräldrar, blir det sjukdomens regler som styr vardagen. Oro och nya rutiner kan skapa otrygghet i tillvaron. I det här kan barn ibland ta på

sig skulden för föräldrarnas förändrade känslotillstånd. Om de inte får veta vad som händer i familjen, så kan de tro att problemen har med dem att göra.

Kati Falk är psykolog och har bland annat arbetat med barn som anhöriga inom cancervården. Hon pratar om känslan av sammanhang – KASAM. Ju starkare känsla av sammanhang en människa har, desto bättre klarar hon livets utmaningar. För att det ska bli så måste tillvaron kännas begriplig, hanterbar och meningsfull.

– Begriplighet handlar om att informera, förklara och samtala, säger Kati Falk.

På en förskola måste man så klart prata med föräldrarna om vad barnet och barngruppen ska få veta. Kati Falk tycker att det är bra att motivera föräldrarna att berätta för sitt barn om de svårigheter som finns i familjen, men det är alltid en balansgång mellan att skydda barn och att göra dem delaktiga.

Även små barn har behov av att känna meningsfullhet. Att få veta saker handlar om att känna gemenskap och delaktighet i ett skeende. Om barnet lämnas ensamt med sina funderingar och oros känslor kan det uppleva utanförskap och isolering.

– Var extra lyhörd och närvarande! säger Kati Falk. Ta emot barnets inviter. De kan komma under lugg och från sidan.

Hon menar att – om man är observant, kan man se hur barnet kommenterar sin situation i sin lek och i sin närvaro.

– Titta på vad de gör och hur de leker, tala med kollegor, uppmanar Kati Falk. Prata kring teckningar och så. Småsaker som inte tar så mycket tid.

Ett barn kan också behöva processa smärtsamma upplevelser genom att till exempel få uttrycka ilska över en förälder som dör. I barnets lek och kreativitet kan man hitta möjligheter att mötas och prata om det svåra. Det ska kännas meningsfullt för barnet att få uttrycka sina känslor och det gör det om någon lyssnar och förstår.

Problemen måste göras hanterbara för barnen. Som pedagog kan man vara tröstande om barnet är i kris. Kanske behöver barnet en särskild pedagog att knyta an till. Samtidigt är det bra att försöka hålla på trygga regler och rutiner som skapar ordning i tillvaron. Man behöver inte särbehandla barnet på ett sådant sätt att det känner sig annorlunda, menar Kati Falk. Sorgen ska inte behöva bli en identitet, barnet ska inte förminsкас och göras till ett offer, men det ska känna att det finns vuxna som ser, lyssnar, förstår och tar hand om svåra saker.

– Begriplig information och respektfullt bemötande kan ge barnen egenvärde och kontroll, säger Kati Falk.

Lästips:

Nära döden, nära livet av Kati Falk och Ami Lönnrot, Bonniers 1999

Hälsans mysterium av Aaron Antonovsky, Natur och Kultur 2005

Föräldrars våld blir barns bekymmer

Minst 150000 barn i Sverige lever i hushåll där det förekommer våld.

– Våld i hemmet är nästan alltid barnens angelägenhet och utgör ett stort hot mot deras hälsa, säger Ulf Axberg som är psykolog och forskare vid Göteborgs Universitet.

Ett av tio barn har upplevt våld i nära relationer. Vart tjugonde barn lever med våld som upprepats under en längre tid. Barn tar ofta på sig ett stort ansvar för det som sker och utsattheten får allvarliga konsekvenser för deras mentala och fysiska hälsa.

– Risken att man själv utövar eller blir utsatt för våld i framtiden ökar också, säger Ulf Axberg.

När det gäller grovt, systematiskt våld i hemmet och av en närstående är kvinnor kraftigt överrepresenterade som våldsoffer. Många av kvinnorna är också mammor. Förövaren är nästan alltid pappan eller mammans partner. Barn som lever med en mans våld mot mamma utsätts också i högre utsträckning själva för fysisk misshandel och/eller sexuella övergrepp.

I Sverige skärptes socialtjänstlagen 2007. Då fastslogs att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp mot närstående vuxna ska ses som offer för brott. Det svåra är att upptäcka våldet.

– Hos riskfamiljer där det till exempel finns psykisk ohälsa och missbruk, behöver vi vara extra observanta på att det kan finnas våld, säger Ulf Axberg.

Han poängterar att det är oerhört väsentligt att BUP och socialförvaltningen utarbetar tydliga rutiner för att fråga efter våldet. Det kan göras genom enkäter eller samtal, men frågan måste alltid ställas. Det har inom barn- och ungdomspsykiatri ibland funnits missförstånd kring ansvarsfrågan eftersom man har tänkt att det i första hand är socialförvaltningen som ska handha våldsproblematik. Ulf Axberg säger att han själv, i sitt arbete som legitimerad psykolog på BUP, har missat att ställa frågan till patienter.

– Men jag började lyssna efter signaler, säger han. Jag försökte upptäcka vad barn och föräldrar inte pratade om under samtalen och när jag fick en känsla av att det kunde finnas våld i familjen bad jag om enskilda samtal med barn och föräldrar. När jag frågade om våld fick jag aldrig ett nej. Det skrämde mig. Hur många barn har jag tidigare behandlat utan att förstå det här?

Många föräldrar tror inte att barnen vet att det finns våld i familjen. En undersökning från åttiotalet visade att nästan alla barn visste. Ulf Axberg har arbetat med behandling av män som slår och som själva haft närstående som blivit misshandlade. De vittnade själva om att de var medvetna om våldet i sitt hem, men de var övertygade om att deras barn inte kände till vad som skedde. Ulf Axberg brukade säga:

- Men du visste ju. Vad gjorde du när pappa började slå mamma?
- Jag sprang in i mitt rum och satte på hög musik, svarade en man.
- Så vad tror du att dina barn gör? frågade Ulf Axberg.

Barn som utsätts för våld utvecklar olika typer av problem. Förskolebarn får ibland psykosomatiska symptom som ont i magen. De kan även ha svårt att reglera känslor, vara oroliga och ängsliga eller drömma mardrömmar. En del kan verka rastlösa eller klängiga och andra kan bli väldigt omhändertagande.

Hur barnen kommer att må i framtiden är beroende av olika faktorer. Det finns många exempel på barn som tagit sig ur sina barndomstrauman, som har fått stöd av andra vuxna och som har kunnat hitta bra strategier för att hantera sina dåliga erfarenheter. Det finns familjer som reder ut problemen och finner en styrka i det. Men risken är att den skadliga stress man utsätts för orsakar svåra hälsoproblem.

Oavsett vad som blir avgörande för ett barns framtid så är det väsentligt att familjer får hjälp så fort som möjligt, menar Ulf Axberg. Små barn är sårbara. Därför måste samhället lära sig uppmärksamma våldet bättre och att hitta bra insatser för stöd. Förskolan är en av flera viktiga aktörer som kan hjälpa barnen.

– Pedagoger behöver inte känna att de ska vara experter. Det räcker att vara medmänniska: att lyssna, förstå och bekräfta barnets berättelser och det är naturligtvis självklart att man ska göra en orosanmälan om man befarar att ett barn far illa, säger han.

Lästips:

Barns röster om våld, 2:a upplagan – att lyssna, tolka och förstå

av Maria Eriksson, Åsa Cater Källström och Elisabet Näsman(red), 2015, Gleerups

Våld i hemmet – barns strategier av Carolina Överlien, 2012, Gleerups

Aldrig våld av Astrid Lindgren, 2014, Salikon förlag

Perceived Quality of Life and Health Complaints in Children Exposed to Intimate Partner Violence, 29:681–692 av Karin K. Grip & Kjerstin Almqvist & Ulf Axberg & Anders G. Broberg (2014)

Children Exposed to Intimate Partner Violence and the Reported Effects of Psychosocial Interventions, Violence and Victims, 28 (4), 635-655. av Karin K. Grip & Kjerstin Almqvist & Ulf Axberg & Anders G. Broberg (2013)

Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma - Resultat från en nationell utvärdering, Psykologiska institutionen, Göteborgs Universitet.

Broberg, Anders G, Almqvist, Linnéa, Axberg, Ulf, Grip, Karin, Almqvist, Kjerstin, Sharifi, Ulrika, Cater, Åsa K Forssell, Anna, Eriksson, Maria & Iversen, Clara. (2011).

Kan laddas ner från: http://psy.gu.se/digitalAssets/1344/1344307_st--d-till-barn-som-bevittnat-v--ld--tyckt-version-.pdf

Förskolan är livsviktig!

Lena Hallengren är ordförande i Utbildningsutskottet och hon menar att förskolan fyller en betydelsefull, kompensatorisk roll för små barn som har det svårt. Därför är det extra viktigt att politiskt arbeta för bättre villkor för dem som jobbar inom förskolan.

Förskolelagen har just fyllt fyrtio år. 1975 fanns ungefär tio procent av barnen i någon form av barnomsorg. Nu är det närmare 87 procent som tillbringar dagarna i förskolan eller hos en dagmamma.

Lena Hallengren(S) är före detta förskole- och ungdomsminister och sitter numera som ordförande i Utbildningsutskottet.

– Barns rätt till förskola är en stor fråga i politiken, säger hon.

Hennes politiska grundvärderingar handlar om att förskolan bidrar till att utjämna skillnader i uppväxtvillkor. Hon pekar gärna på den forskning som visar att barn som gått i förskola presterar bättre i skolan.

Från början var förskolan till för att underlätta för föräldrar så att de kunde arbeta, men Lena Hallengren vill tala om förskolan som en verksamhet för barnens skull. Lärandet och stimulansen pratar hon varmt om, men vid sidan av det viktiga pedagogiska arbetet och vardagsomsorgerna har förskolan också en kompensatorisk roll.

– I förskolan finns personal som skapar struktur och trygghet i tillvaron och som ger barnen stimulans, säger hon. Om någon verksamhet kan förstå och hantera barnens behov i en svår situation, så tror jag det är förskolan som möter barnet varje dag. Förskolan i samverkan med olika kompetenser i samhället.

Hon funderar över om förskolans arbete med barn som har det problematiskt hemma, skulle kunna underlättas av mer samarbete med socialtjänst och familjecentral. Lena Hallengren vill också gärna diskutera huruvida 15 timmars avgiftsfri förskola för arbetslösa och föräldralediga barn räcker.

– Förskolan finns till för barnen. Utöver föräldrarnas arbetstid är det barnens behov som ska avgöra vistelsetiden, menar hon.

Det stora bekymret just nu är emellertid bristen på lärare och barnskötare och hur man ska locka fler att utbilda sig. Idag tar Sverige också emot många flyktingfamiljer och barnen som kommer hit kan behöva stöd av olika skäl. Då fyller förskolan och vardagsrutinerna där en viktig roll för språkutveckling och stabilitet i tillvaron. Det innebär en ytterligare utmaning för förskolan som Lena Hallengren är medveten om.

På frågan om vad hon politiskt vill arbeta för när det gäller små barn som behöver extra stöd, svarar hon att det är viktigt att sprida kunskap och information om hur man kan möta barnens behov, men man måste också ge förskolans personal tid och möjlighet att arbeta med de här väsentliga sakerna.

– Vi kan politiskt se till att ge förutsättningar för mindre barngrupper, specia-

listkompetens i förskolan och mer personal som ser och förstår barnet, säger hon.

Se Lena Hallengrens avslutningstal "Förskolan är livsviktig!" på Nka play.
Där finns också de andra föreläsarna från konferensen!

Länkar

Barn som anhöriga.

www.anhoriga.se/barnsomanhoriga

Förskola och skola

www.anhoriga.se/skolan

Nka Play

www.anhoriga.se/nkaplay/

Socialstyrelsen

www.socialstyrelsen.se/

Läraryrket

www.lararforbundet.se/